

УДК 37.091.4(092)

Ткаченко А. В., Беляєва Н. В.

«ДРУГИЙ МАКАРЕНКО»: ЖИТТЄВИЙ І ПРОФЕСІЙНИЙ ШЛЯХ ВІКТОРА МИКОЛАЙОВИЧА ТЕРСЬКОГО

А Уперше на основі маловідомих архівних джерел цілісно показаний професійний шлях одного із найвідоміших і найяскравіших соратників А. С. Макаренка в Трудовій колонії імені М. Горького та Дитячій трудовій комуні імені Ф. Е. Дзержинського – Віктора Миколайовича Терського. Уточнюється багато важливих дат і фактів із життя В. М. Терського, наводяться спогади вихованців, людей, що працювали разом із ним. Докладно розкриті особливості педагогічного стилю цього талановитого вихователя, обдарованого фахівця із позакласної роботи, якого сучасники називали «другим Макаренком».

Ключові слова: В. М. Терський; А. С. Макаренко; макаренкознавство; соратники А. С. Макаренка; професійний шлях; Трудова колонія імені М. Горького; Дитяча трудова комуна імені Ф. Е. Дзержинського; позашкільна робота у виховному закладі

Постановка проблеми. Відомо, яке значне місце відводив А. С. Макаренко формуванню педагогічного середовища у керованих ним закладах. Системоутворювальним елементом цього середовища виступав згуртований колектив ретельно підібраних, перевірених у роботі і навчених педагогів-вихователів. Серед плеяди працівників колонії імені М. Горького і комуни імені Ф. Дзержинського бачимо низку талановитих особистостей, професійна майстерність яких виглядає не такою яскравою лише у тіні слави свого всесвітньо відомого керівника. Сам А. С. Макаренко, попри помітну егоцентричність коментування власних педагогічних досягнень, неодноразово все ж таки говорить про важливу роль його колег вихователів у тріумфі здійсненого педагогічного експерименту. Лише в процесі ретельного аналізу як професійного шляху цих людей, так і проявів їх педагогічної кваліфікації зможемо наблизитися до вирішення двох важливих питань: які вимоги висував А. С. Макаренко до свого педагогічного оточення і яка частина у його педагогічних звершеннях може належати іншим.

Аналіз досліджень і публікацій. Біографії багатьох соратників А. С. Макаренка, особливості їхніх педагогічних пошуків під керівництвом видатного педагога вже знайшли своє місце на сторінках вітчизняної макаренкіани. У цьому відношенні звертають на себе увагу передусім публікації таких авторів, як М. Гетьманець, А. Гусак, О. Кель, Л. Кораленко, В. Михайлов, С. Невська, Д. Перфілівська, Л. Чубаров, І. Яценко та ін. При цьому ще недостатньо вивченою залишається постать неординарної людини, над-

звичайно продуктивного педагога, талановитого письменника, обдарованого фахівця з позакласної роботи, якого сучасники називали «другим Макаренком», – Віктора Миколайовича Терського (1898–1965). Хоча вченими і публіцистами вже описані головні етапи його педагогічної діяльності, змальований професійний портрет Терського, охарактеризований творчий спадок, але відкриті останніми роками нові архівні матеріали дозволяють наблизитися до створення цілісної педагогічної біографії Віктора Миколайовича.

Таким чином, ставимо собі *за мету* на основі узагальнення накопичених макаренкознавством свідчень цілісно представити важливі риси професійного портрету В. М. Терського як одного із найяскравіших соратників А. С. Макаренка.

Виклад основного матеріалу. Професійні здібності Терського, напевно, носили спадковий характер, оскільки його батько, не зважаючи на своє дворянське коріння, був сільським ковалем і майстром-універсалом, закінчив Московську школу скульптури і архітектури, з 1934 року працював у Московському інституті точної механіки, де виконував найскладніші технічні завдання. Під керівництвом батька В. М. Терський із самого раннього дитинства познайомився зі столярною та слюсарною справами, навчився малювати. Відомо, що багато хто з його родичів малювали, займалися поезією і музикою. Терський закінчив 3 класи Зарайського реального училища і 3 класи Московської землеробської школи М. М. Щепкіна – середнього спеціального навчального закладу, що готував агрономів. Педагогічна діяльність Терського пов'язана зі службою в Червоній Ар-

мії, де з 1918 по 1922 рік він працював, окрім іншого, начальником клубу і вчителем й одночасно навчався у Каплуновській художній академії. По звільненні з армії Терський протягом одного року обіймав педагогічну посаду в Харківському центральному реформаторіумі, а після знайомства з Макаренком у другій половині 1926 року перейшов до колонії імені М. Горького [3, с. 344; 7, с. 6–7]. І в колонії, і, пізніше, в комуні імені Ф. Е. Дзержинського, як відомо, Терський очолював всю клубну роботу.

Однак точна дата його переходу до комуні залишається поки що не з'ясованою. Відомо лише, що цей шлях він обрав дещо пізніше, ніж перші педагоги-горьківці. У коментарях до восьмитомного зібрання педагогічних творів А. С. Макаренка говориться або що Терський працював у комуні «з її заснування» [5, с. 227], або «всі роки її існування» [3, с. 344], тобто принаймні з 1928 року. А. С. Макаренко, вже будучи начальником комуні, після самогубства «клубника» закладу Крикуна (26 березня 1928 р.) довго не міг знайти спеціаліста на цю посаду. Про це він повідомляє в листі, датованому 18 квітня того ж року, тобто принаймні до цього часу Терський у комуні не працював [5, с. 35]. За даними ж партійної організації комуні, що зберігаються в розсекречених фондах НКВС Державного архіву Харківської області, він перейшов із колонії імені М. Горького лише в 1929 р. [11, арк. 3]. Якщо прийняти на віру цю дату, залишається незрозумілим, чому він так довго зводив із такою важливою зміною в своєму житті, в той час, як Макаренко протягом тривалих місяців потерпав від кадрового дефіциту. Більш реальну, на наш погляд, дату початку роботи Терського в комуні ми знайшли у Російському архіві літератури і мистецтва – 20 липня 1928 р. [9, л. 39–41].

В. М. Терському, одному з найпопулярніших і найвідданіших соратників А. С. Макаренка, носію вищої професійної майстерності належить особливе місце серед плеяди педагогів комуні, він був не лише учасником подій, пов'язаних із організацією виховної роботи закладу, але й багатьма визнається повноправним співтворцем його інноваційної педагогічної системи. Як підкреслюють С. Невська, А. Русаков і І. Філін, Терський – єдиний із соратників А. С. Макаренка, який усе своє життя здійснював на практиці ідеї свого керівника [7, с. 3, 19]. Очевидно, саме тому опис життєвого шляху Терського, на відміну від більшості співробітників Макаренка, не потерпає від дефіциту джерел достовірної інформації.

13-річна робота в комуні імені Ф. Е. Дзержинського була періодом найбільшого розквіту таланту та максимальної професійної самореалізації В. М. Терського, часом, коли він міг працювати з повною самовіддачею. Саме в комуні він виріс як педагог, отримав суспільне визнання та професійне задоволення.

Після звільнення А. С. Макаренка у 1935 р. Віктор Миколайович ще деякий час працював

у комуні, часто публікувався в її друкованому органі «Дзержинці». Взимку і навесні 1936 р. він брав активну участь у підготовці комуні до Олімпіади художньої самодіяльності трудових колоній та комун НКВС України. Відомі два його виступи у «Дзержинці» – 11 лютого в статті «Покращити роботу наших гуртків» він характеризує головні недоліки у царині своєї відповідальності: «слабкість справжньої самодіяльності» комунарів і відсутність необхідних приміщень [1, с. 90–91]. У матеріалі «Чого чекаєте?», що вийшов 23 лютого, Терський критикує недостатню активність таких творчих колективів комуні, як оркестр, хор і джаз-гурток, «які у наших умовах можуть і повинні бути провідними формами масової роботи», але до цього часу своїх планів ще не дали [1, с. 90].

1939 року на запрошення органів наркомосвіти Терський залишив комуну і обійняв посаду завуча в Барібінському дитячому будинку № 3 під Москвою. З початком війни, за наказом Малинського райвійськкомату, він евакуював дитячий будинок за Урал до села Макушино Челябінської, а потім Курганської області, де, продовжуючи працювати завучем, намагався сприяти професійній освіті своїх вихованців – влаштовував їх до Алапаєвського геологорозвідувального училища і в інші місця. У 1946 р. Терський повернувся до Підмосков'я і працював протягом року в Центральному будинку дітей залізничників, допомагаючи роботі лабораторії з вивчення спадщини А. С. Макаренка. Не маючи змоги отримати житло в Москві, він з 1947 р. обіймав посаду завуча в Шустинському дитбудинку, а перейшовши в березні 1948 р. до системи дитячих колоній МВС, переїхав до Калінінградської області. Незабаром Терський оселяється в селищі Знаменськ і весь подальший відрізок життя працює вчителем, не змінюючи місця роботи.

У ці роки, окрім викладання малювання, креслення, праці і співів, він розгортає цікаву позакласну роботу, досвід якої рекомендувався як найкращий усім дитячим будинкам Калінінградської області, співпрацює з обласним інститутом удосконалення вчителів [7, с. 7–9]. Із 1950 р. Віктор Миколайович спільно з дослідницею О. Кель починає проводити експериментальну роботу по лінії Академії педагогічних наук РРФСР. Дослідна робота з перевірки в нових умовах моделей клубних занять організується на базі академічних лабораторій у школі-інтернаті № 12 і школі № 315 м. Москви. У 1960-ті роки його неодноразово запрошують до Москви для читання лекцій у школах академічних інститутів АПН і проведення Всесоюзного семінару-практикуму з позакласної роботи. У цей час з'являються його послідовники й однодумці.

Протягом 1940–1960-х років Терським було опубліковано понад 50 статей зі спогадами про А. С. Макаренка, роботу в колонії імені М. Горького та комуні імені Ф. Е. Дзержинського, узагальненням набутого професійного досвіду. Але

найпомітнішими серед педагогів і широкої громадськості виявилися його книги. У 1959 і 1961 роках у СРСР та в 1962 р. в НДР були видані «Клубні заняття й ігри в практиці А. С. Макаренка», у ці ж роки вийшли друком написані спільно з О. Кель книги – «Гра «Конкурс кмітливості» у школі» та «Гра. Творчість. Життя». Статті В. М. Терського продовжували виходити й після смерті автора, а О. Кель, упорядкувавши конспекти лекцій, які він прочитав у Центральному інституті підвищення кваліфікації вчителів, створила книгу «Вожатий, ти – педагог!», що витримала три видання. 1959 року Терський був удостоєний звання заслуженого вчителя школи РРФСР, а пізніше нагороджений орденом [7, с. 9–11].

У «Марші 30 року», як відомо, Макаренко присвятив Терському цілу главу «Культурбота», втіливши головні його характерні риси в персонажі Перському [4, с. 76–80]. Крім того, Терський послужив прототипом ще декількох героїв творів Макаренка: Маленького у «Прапорах на вежах», Перського в «Педагогічній поемі» й Кубанова у «Типах і прототипах» до неї. Останній персонаж отримав таку характеристику: «Такий, який він є. Людина прямої відвертої дії. Не лізьте до дитини з вашою педагогікою, вона сама краще знає, що їй потрібно. Він дивак, і його ще треба виховувати, незважаючи на всі його таланти» [2, с. 706]. У списку прототипів до «Педагогічної поеми» він був внесений автором до категорії «Свої». У московський період життя А. С. Макаренко епізодично листувався з Терським – намагався, наприклад, вирішити справу з його працевлаштуванням в одному з московських видавництв [5, с. 93].

Цікаву характеристику В. М. Терському дали колишні вихованці комуні. І. І. Яценко: «Про Віктора Миколайовича Терського треба говорити не лише як про людину просто талановиту, а як про людину геніальну у своїй галузі діяльності. У своїй діяльності він був таким же геніальним, якими геніальними бувають поети, художники, музиканти, вчені. / Абсолютно необхідно прийняти до уваги його широту і глибину знань у найрізноманітніших галузях науки, літератури, історії, мистецтва. До цього треба додати його виключну здатність (уміння) практичного застосування цих знань і свого досвіду в повсякденній діяльності. Зрештою, він був людиною виключно кмітливою й дотепною. / Дуже цікаво те, що він усе робив спокійно, без будь-якої метушні [...]» [7, с. 4]. І. Ветров патетично називає Терського «другим Макаренком», а Н. К. Колодезнікова – «педагогом-унікумом, яких вона більше не зустрічала в своєму житті» [7, с. 5].

У школі й на робітфаци комуні Терський викладав графічну грамоту, малювання, креслення, працю і співи. Крім того, як і інші, виконував кураторську роботу – за відомостями на 31 серпня 1933 р., наприклад, був прикріплений до 5-ї підготовчої групи навчального комбінату комуні [10, л. 3–5].

Спогади комунарів представляють Терського як блискучого викладача креслення і малювання; за їх словами, він мав дар усім доступно пояснити свій предмет, навіть якщо справа торкалася найважчих питань. Робив він це спокійно, не поспішаючи, уважно і привітно, дивлячись прямо в обличчя. Колишній вихованець комуні І. Г. Яценко говорить, що Терський мов би визначав по обличчю співрозмовника, яким способом чи прийомом буде пояснювати, які треба знайти слова, щоб учень легше і швидше все зрозумів. Це прагнення зрозуміти логіку співрозмовника, а не дотримуватися своєї власної, вабило до нього як учителя. У той же час, це дозволяло Терському визначити причину нерозуміння учнем того чи іншого питання і швидко зорієнтуватися, знайти потрібні слова. Завершував своє пояснення він зазвичай словами: «Бачиш, як це просто». Терський був майстром індивідуалізації роз'яснення, адаптації його для рівня розуміння конкретного учня. Іноді він підказував напівнатяком, або так, щоб ніхто, окрім даного учня, не чув. Свідки наводять такий його метод допомоги відстаючим: на уроках малювання двома-трьома штрихами він поправляв невдалий малюнок, змінюючи його до впізнання, потім легко гумкою знімав свої штрихи і говорив: «Тепер сам закінчуй», іноді сором'язливо посміхаючись, вимовляв: «Та у тебе вийшло ще краще...» [7, с. 15].

В. М. Терський, як уже зазначалося, крім навчального навантаження, координував усю позакласну гурткову роботу комуні, спільно із трьома комунарами входив до її клубної ради [6, с. 278]. Подана у вересні 1930 року до педагогічної ради доповідна записка «Про напрям і форми клубної роботи (на 1930–1931 рр.)», підготовлена ним разом із Макаренком, є надзвичайно цінним документом для характеристики цього сектору діяльності закладу [5, с. 153–159].

У записці «Подібне до методичного плану клубної роботи» Макаренко в полемічній манері дає таку характеристику Терському: «Ви знаєте, досить огидно слухати, що Терський спец із клубної роботи, Терський знає як і що і Терський уміє / Терський якраз усе своє життя береться за те, чого він не вміє, і його «недолік», що у нього не йде справа, вже колись ним зроблена» [3, с. 66]. У багатьох спогадах особливо підкреслюється виняткова винахідливість Терського; так, І. Г. Яценко пише: «Віктор Миколайович був невтомним витівником, вигадуючи різні заняття для комунарів будь-якого віку. Стінзадачник. Треба було дуже багато знати і мати нестримну фантазію, щоб сипати таку безліч задач, загадок, ребусів... Дуже шкодую, що я їх не записував, а вони не були елементарними – навпаки, дуже складні» [7, с. 18]. Треба підкреслити, що задачі Терського, маючи розважальну форму, головною своєю метою мали розвиток технічного і логічного мислення комунарів. Вважається, що Терський був одним із авторів «Положення про засоби пересування по діаграмі міжзагонового змагання». Воно

розкривало умови винайдені педагогами комуни спеціальної дисциплінуючої гри, що являла собою потужну систему стимулювання поведінки і праці комунарів [6, с. 172–173]. Цікавим прикладом стимулювання технічної творчості вихованців виступає реалізований Терським конкурс на створення «вічного двигуна», до якого були втягнені навіть інженери, досвідчені інструктори виробництва і майстри [4, с. 77].

Неперевершеними, як свідчать вихованці комуни, були й акторські здібності Терського. І. Г. Яценко згадував, що «знання акторської майстерності дозволяли йому передати внутрішній світ персонажа. Провідні актори ХДТРД [Харківського державного театру російської драми – А. Т.], що шефствували над комуною і керували роботою самодіяльної студії, були в захопленні!» [7, с. 17].

В. М. Терський безпосередньо керував у комуні ізогуртком, що мав два підрозділи: гурток малювання для комунарів молодшого віку і гурток винахідників, члени якого вчилися майструвати, залучалися до технічної творчості й виконували різні поточні практичні завдання для всього колективу [4, с. 502]. Роль ізогуртка в громадському житті комуни передбачала принаймні три види творчої активності: 1) Оформлення стінних газет. 2) Оформлення приміщень, території, свят, демонстрацій тощо. 3) Оформлення театральної сцени і вистав: виготовлення декорацій, костюмів, реквізиту, гримування акторів. Гурток у різний час об'єднував до 28 учасників, і декілька з них у подальшому стали художниками-професіоналами: Ю. Камишанський, М. Кондрашов, Г. Гонтар, В. Постников. Особливо великої творчої роботи потребував випуск стінних газет, які містили повідомлення про надзвичайні події в комуні й країні, полеміку з найгостріших питань, вірші, ребуси, дружні шаржі, карикатури тощо. Розмір деяких із них досягав 15 м у довжину і 1,8 м у висоту [7, с. 16–17].

Треба підкреслити, що Терський не розглядав завдання художнього гуртка в чисто аматорській площині, в силу свого природного максималізму він не лише створював своїм вихованцям умови для професійного вибору в мистецькій сфері, але й виводив діяльність цього творчого об'єднання на рівень професіогенетичних функцій. Досягнення художнього гуртка добре представляє його стаття в січневому номері «Дзержинця» за 1936 рік. Навіть у самій її назві – «Йдемо до школи живопису» – відчувається рівень домагань Терського та його вихованців, велич мети свого професійного розвитку. Підтверджуючи власну правоту результатами щойно проведеної в комуні художньої виставки, автор починає розповідь словами: «Ми у Комуни ще не змогли створити справжню школу живопису, але ми до неї йдемо». У статті особливо увагу привертають до себе характеристики найактивніших учасників гуртка – своєрідна експертна оцінка їхньої професійної майстерності, висловлена Терським із глибоким розумінням

не лише сутності художньої творчості як такої, але й з вірою в особистісну перспективу кожного комунара. Комунар Юрій Камишанський, за словами Терського, з кожним місяцем підходить до роботи все серйозніше й глибше, він самостійно вивчає історію мистецтва і знайомий із творчістю таких відомих вітчизняних і західних митців, як Греков, Бродський, Герасимов, Сварог, Рєпін, Маковський, Шишкін, Айвазовський, Рембрандт, Тиціан, Месоньє. Його, наприклад, уже не задовольняє коротка характеристика роботи Сезанна, наведена в історії мистецтва, і він шукає спеціальну літературу. Терський дає йому таку характеристику: «Культурний, талановитий, жвавий і веселий, він бере на себе завжди чорну роботу». Виявляється, Камишанський є автором живописної копії такої складної в композиційному, колористичному й інших відношеннях картини, як «Запорожці» Рєпіна.

«Працює безупинно» й живе інтересами гуртка його командир Євген Остапенко, якого Терський характеризує такими словами: дуже талановитий, настирливий у роботі й розвивається дуже швидко. Остапенко в своєму творчому доробку має декілька пейзажів із природи й копію рєпінського «Івана Грозного». Найкращим майстром гуртка Терський називає Михайла Кондрашова, написані яким портрети на виставці були найпрофесійнішими. Автором же кращих пейзажів виявився колишній комунар Василь Куліков, пензлю якого також належить і копія шишкінських «Ведмедів». Цикл картин про чөлюскінців представив «зростаючий безсумнівний талант» Дубовиков. Терський також наводить імена найталановитіших і найактивніших членів гуртка старшої групи, що вже вмюють працювати олійними фарбами – Мудрак, Литовка, Руденко, Титаренко, Грицюк, Токарев, Олександр Камишанський, Онопрієнко, Степаненко, а також молодшої групи – Чуприн, Бесєдін, Жиловець, Лукошко, які поки що виконують роботи олівцем й аквареллю. Характерним для практики Терського було залучення старших комунарів до проведення занять із наймолодшими членами гуртка. Так, талановитий художник і автор власних композицій військової тематики Віктор Постников виконував обов'язки помічника керівника гуртка у справі викладання, передаючи свій мистецький досвід художникам-початківцям [8, с. 2].

Надзвичайно напружена і високопрофесійна діяльність В. М. Терського не залишилася непоміченою керівництвом комуни – до квітня 1936 р. він тричі преміювався й отримав таку характеристику: «викладає малювання і креслення у неповній середній школі. Одночасно з цим є керівником гуртків при клубі комуни. До роботи у школі ставиться добросовісно. Уміє зацікавити дітей. Особливо цінним тов. Терський є у позашкільній роботі. Він – організатор цілої низки гуртків, виставок, походів, ігор, розваг, ребусів, стінзадач, стінних газет тощо. Робота його у художньому і драматичному гуртку дає дуже великі результа-

ти. Діти охоче працюють під його керівництвом. У громадському житті комуні активний, проявляє велику ініціативу і старанний» [12, арк. 44]. Останні слова цієї характеристики дещо розходяться з оцінкою партійного комітету комуні, який у довідці «Список колишніх членів ВКП(б), працюючих у ТК НКВС імені Дзержинського» зазначив: справу свою знає, але політично слабо розвинений, аполітичний [11, арк. 3].

29 грудня 1930 р. в листі до секретаря Правління комуні М. Букшпана Макаренко дає таку характеристику Терському: «Терський захоплюється лише клубом і лише у клубі може дати ефект» [5, с. 45], що начебто піддає сумніву здатність Терського до повноцінної шкільної роботи. Проте, враховуючи контекст даного листа, у якому Макаренко захищає перед керівництвом не прийнятого до комуні педагога В. О. Весіча, применшення дидактичних здібностей Терського певною мірою можна розглядати як звичайний полемічний прийом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Представлена нами педагогічна персоналія, як бачимо, являє собою неабиякий професійний взірць навіть поза макаренківським контекстом. Разом з тим на прикладі В. М. Терського, яскравих проявів його самобутньої особистості й

насиченої подіями творчої біографії маємо змогу побачити загальні обриси того особливого типу вчителів і вихователів, представників якого наполегливо розшукував, навчав і об'єднував навколо себе А. С. Макаренко. Вивчення біографій інших соратників видатного педагога неодмінно доповнить той колективний професійний портрет, унікальність якого, очевидно, посідає не останнє місце в основі одного із найвіддаліших педагогічних експериментів 20-го століття.

Список використаних джерел

1. Абарінов, А. Испытание властью. Киевский период жизни Макаренко (1935–1937 гг.) / Александр Абарінов, Гётц Хиллиг. – Марбург, 2000. – 200 с. – (Opuscula Makarenkiana Nr 22).
2. Макаренко, А. С. Педагогическая поэма / А. С. Макаренко ; сост., вступ. ст., примеч., коммент. С. Невская. – Москва : ИТРК, 2003. – 720 с.
3. Макаренко А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 1 / А. С. Макаренко ; сост. : Л. Ю. Гордин, А. А. Фролов. – Москва : Педагогика, 1983. – 368 с.
4. Макаренко, А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 2 / А. С. Макаренко ; сост. : М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. – Москва : Педагогика, 1983. – 512 с.
5. Макаренко, А. С. Педагогические сочинения : в 8 т. Т. 8 / А. С. Макаренко ; сост. : М. Д. Виноградова, А. А. Фролов. – Москва : Педагогика, 1986. – 336 с.
6. Макаренко, А. С. Школа жизни, труда, воспитания. Учебная книга по истории, теории и практике воспитания. Часть 2. Письма, разработки, книги-очерки, статьи 1928–1932 гг. / А. С. Макаренко ; сост. и коммент. А. А. Фролов, Е. Ю. Илалдинова. – Н. Новгород : Изд-во Волго-Вятской акад. гос. службы, 2008. – 409 с.
7. Неизвестный Макаренко. Вып. 4: Любимый мастер / авт. : Невская С. С., Русаков А. Н., Филин И. В. – Москва : Российское пед. общество, 1994. – 29 с.
8. Терский. Идем к школе живописи / Терский // Дзержинец. – 1936. – 16 янв. – С. 2.
9. Российский государственный архив литературы и искусства (далі – РГАЛИ), ф. 332, оп. 2, ед. хр. 24.
10. РГАЛИ, ф. 332, оп. 2, ед. хр. 30.
11. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО), ф. Р-4511, оп. 1, спр. 10.
12. ДАХО, ф. Р-4511, оп. 1, спр. 11.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 02.06.2017

Ткаченко А. В., Беляева Н. В. «Второй Макаренко»: жизненный и профессиональный путь Виктора Николаевича Терского.

А Впервые на основе малоизвестных архивных источников целостно показан профессиональный путь одного из самых известных и ярких соратников А. С. Макаренко в Трудовой колонии имени М. Горького и Детской трудовой коммуне имени Ф. Э. Дзержинского – Виктора Николаевича Терского. Уточняются много важных дат и фактов из жизни В. Н. Терского, приводятся воспоминания воспитанников, людей, работавших вместе с ним. Подробно раскрыты особенности педагогического стиля, этого талантливого воспитателя, одарённого специалиста по внеклассной работе, которого современники называли «вторым Макаренко».

Ключевые слова: В. Н. Терский; А. С. Макаренко; макаренковедение; соратники А. С. Макаренко; профессиональный путь; Трудовая колония имени М. Горького; Детская трудовая коммуна имени Ф. Э. Дзержинского; внешкольная работа в воспитательном учреждении

Tkachenko A. V., Belyaeva N. V. «Second Makarenko»: the life and professional path of Viktor Tersky.

S For the first time, on the basis of the little-known archival sources, the professional way of one of A. Makarenko's most famous and brightest associates in the Labor colony named after M. Gorky and F. Dzerzhinsky Children's Labor Commune – Victor Tersky is shown in a holistic way. It specifies many important dates and facts from the life of V. Tersky, presents memories of the pupils, people who worked with him. The peculiarities of the pedagogical style of this talented educator, a gifted specialist in out-of-school work, whose contemporaries called «The Second Makarenko», were thoroughly disclosed.

Key words: V. Tersky; A. Makarenko; makarenko studies; associate A. Makarenko; professional way; Labor colony named after M. Gorky; Children's Commune named after F. Dzerzhinsky; out-of-school work at an educational institution